

Den utenkelige hungeren:

*Hvordan dårlige politiske beslutninger sultet millioner
av mennesker i et av Europas mest fruktbare
jordbruksland*

Andreas Sannarnes Kvitvær

Universitetet
i Stavanger

LHIS370 – Bacheloroppgave i historie
Universitetet i Stavanger,
Institutt for kultur- og språkvitenskap
Våren 2021

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	3
Kollektiviseringen	4
Forfølgelsen av kulakkene (dekulakiseringen).....	8
Situasjonen 1932 og 1933	11
Svartelisten	11
Migrasjonsforbud	13
Kornrekvisisjoner i kriseårene 1932 og 1933.....	14
Lover mot kornplukking.....	15
Eksport av korn	17
Avslutning	18
Litteraturliste	20
Figur 1: Tiltente og faktiske produksjonstrender i landbrukssektoren fra 1929 til 1934.	9
Figur 2: Sovjetisk korneksport.	18

Innledning

Sult rammet Sovjetunionen ved en rekke anledninger i den første halvdel av det 20. århundre. Verst av alle var «den store sulten», betegnelsen på hungersnøden som rammet store deler av Sovjetunionen mellom 1931 og 1934. Til tross for at hungeren rammet hele føderasjonen, var det de mest kornproduserende områdene som ble hardest rammet. Et av disse områdene var Den ukrainske sosialistiske sovjetrepublikk¹ hvor hungeren, som ble kalt Holdomor², fikk katastrofale utfall. Blant ukrainske menn og kvinner var den forventede levealderen i 1933 henholdsvis 7,3 og 10,9 år³ og imellom 1932 og 1933 ble blant annet 2505 personer dømt for kannibalisme⁴. Ingen mistet flere liv til denne forferdelige hungersnøden.⁵ Til tross for at det nærmer seg 100 år siden denne hungersnøden rammet landet er det fremdeles ikke bred konsensus blant forskere, som i stor grad kommer av manglende dokumentasjon, om hvor mange liv som gikk tapt i her. Mens FN i en fellesuttalelse (25 land) fra 2007 estimerer at rundt 7-10 millioner ukrainere mistet livet,⁶ justeres antallet ofte ned i flere demografiske studier til ca. 3,9 millioner.⁷

Det mest oppsiktsvekkende ved Holodomor var kanskje at den fant sted i et område hvor det var langt fra noe fysisk grunnlag for at det skulle finne sted en hungersnød. Ukraina som går under navnet «The breadbasket of Europe» hadde (og har fremdeles) enorme forutsetninger for landbruk.⁸ Rundt 2/3 av landets landområde var dekket og dekket fortsatt av svarte jordområder som er blant de mest fruktbare i verden. Det milde klimaet som finner sted i området, gjør det mulig å så både en vinteravling og en våravling i året.⁹ Det er derfor vanskelig å hevde at det var naturlige årsaker som lå bak den omfattende hungersnøden som rammet den ukrainske delen av Sovjetunionen verst på begynnelsen av 1930-tallet. Dette konkluderer også den russiske forskeren Natalya Naumenko med i sin forskningsartikkel utgitt av *The Journal of Economic History*: «To conclude, the available weather

¹ Siden 1922 vært en del av Sovjetunionen etter å ha erklært seg selvstendig i 1917. «Ukraina,» Hentet 05.05.21 fra <https://www.fn.no/Land/ukraina>.

² Begrep bestående av de ukrainske ordene for sult (holod) og utryddelse (mor). Jan Richard Bærug. «Holodomor,» *Store norske leksikon*, 4. mars 2021, <https://snl.no/Holodomor>.

³ Jacques Vallin et al., «The Great Famine: Population Losses in Ukraine,» *Demography and social economy* 2, 12 (2009): 9, <https://doi.org/10.15407/dse2009.02.003>.

⁴ Timothy Snyder, *Dødsmerkene – Europa mellom Hitler og Stalin*, overs. Rune R. Moen (Trondheim: Gyldendal, 2012), s. 70.

⁵ Hvis vi kun ser på antall. Ser man på de høyeste dødstallene i forhold til folketall mistet Kasakhstan flest liv til Holdomor med ca. 38% av den totale befolkningen. Niccolo Pianciola, "The Collectivization Famine in Kazakhstan, 1931–1933," *Harvard Ukrainian Studies* 25, no. 3/4 (2001): 237, <https://www.jstor.org/stable/41036834>.

⁶ «Commemoration of the seventy-fifth anniversary of the Great Famine of 1932-1933 in Ukraine (Holodomor),» hentet 11.02.2021 fra <https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/62/235>.

⁷ Omelian Rudnytskyi et al., «Demography of a Man-Made Human Catastrophe: The Case of Massive Famine in Ukraine 1932–1933,» *Canadian Studies in Population* 42, no. 2 (2015): 69.

⁸ Stephen Beard, «Ukraine: «The breadbasket of Europe»,» Hentet 22.02.2021 fra <https://www.marketplace.org/2014/03/05/ukraine-breadbasket-europe/>.

⁹ Anne Applebaum, *Rød Sult* (Oslo: Cappelen Damm, 2018), 36.

data do not support claims of exceptionally poor weather in Ukraine.”¹⁰ Hvis det ikke var naturlige årsaker som lå bak hungersnøden, hvilke årsaker var det da som gjorde at ukrainere ble så hardt rammet av Holodomor? Dette er et noe som jeg ønsker å undersøke nærmere i denne bacheloroppgaven, særlig gjennom å rette søkelyset mot de politiske avgjørelsene som Josefs Stalin og den sovjetiske ledelsen rettet mot Ukraina.

Historikere er ikke bare uenige om antallet som ble drept av hungersnøden, men også om hvorvidt Stalin med vilje valgte å sulte ukrainere og dermed reiser spørsmålet om Holodomor kan kvalifiseres til å bli kalt et folkemord mot den ukrainske befolkningen. Historikere som Timothy Snyder, forfatter av boken *Dødsmerkene – Europa mellom Hitler og Stalin*, mener bevisene for planlagt masse mord, av flere millioner mennesker, og da særlig mot den ukrainske befolkningen er åpenbare.¹¹ Den anerkjente historikeren Stephen Kotkin mener derimot at man ikke har dokumentasjon som kan ligge til grunn for å anta at Stalin med vilje sultet Ukraina: «there was no Ukrainian famine; the famine was Soviet».¹² Til tross for at det ikke hviler en bred konsensus rundt antallet og om Stalin med vilje valgte å la hungersnøden ramme Ukraina¹³ hardt, er historikere i svært stor grad enige om hvilken rolle Stalin og hans politikk spilte under hungersnøden og hvordan den særlig rammet den ukrainske befolkningen. Jeg vil videre i oppgaven, basert på tekstanalyse av noen av de fremste verkene om emnet, gjøre rede for hvilken rolle Stalins politikk, som kollektivisering og forfølgelser av kulakkene, spilte i utfoldelsen av Holodomor i Ukraina. Videre vil jeg også prøve å gjøre rede for avgjørelsene som forverret hungersnøden aller mest i de kritiske årene 1932 og 1933.

Kollektiviseringen

I 1928 lanserte Stalin Sovjetunionens første femårsplan som skulle erstatte Vladimir Lenins NEP. NEP (New Economic Policy) hadde på 1920-tallet hevet levestandarden blant arbeidere og bønder til høyere nivåer enn den var på under tsartiden. Samtidig åpnet den opp for både privat virksomhet og produksjon, en rekke virkemidler som var uforenlig med ønske om en sosialistisk omforming av samfunnet som en hadde brakt med seg fra den russiske revolusjonen. Særlig på landsbygdene var dette synlig hvor man hadde fått en oppblomstring av kulakker, en rekke velstående bønder, som ble sett på som en trussel og et symbol for kapitalismen. Etter Lenins død i 1924 startet diskusjonen om hvor veien skulle gå videre og 4 år senere ble den første femårsplanen presentert.¹⁴

¹⁰ Natalya Naumenko, “The Political Economy of Famine: The Ukrainian Famine of 1933,” *The Journal of Economic History* 81, no. 1 (2021): 186, <https://doi.org/10.1017/S0022050720000625>.

¹¹ Snyder, *Dødsmerkene*, s. 61.

¹² Stephen Kotkin, *Stalin: Waiting for Hitler 1929-1941* (USA: Penguin Random House UK, 2017), s. 129.

¹³ De konstituerende republikkene, som Den ukrainske sosialistiske sovjetrepublikk, hadde i utgangspunktet kontroll over innenlandske anliggender, men dette ble etter hvert mer og mer innskrenket av bolsjevikene og det sovjetiske kommunistapparat. Oleksa Elisyovich Zasenka et al., «Ukraine,» *Encyclopedia Britannica*, 10. mars 2021, <https://www.britannica.com/place/Ukraine>.

¹⁴ Randi Rønning Balsvik, *Det 20-århundrets historie – et globalt perspektiv*, (Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag, 2019), 133-134.

Den første femårsplanen fra 1928 krevde store omveltninger i både industri og landbrukssektor. Stalin så behovet for å frigi seg fra avhengigheten til de kapitalistiske fremmedlandene, som satt på avansert teknologi som Sovjetunionen sårt trengte for å ta opp kampen mot dem. En revolusjonering av den aldrende sovjetiske industrien måtte til og resultatet ble et femårig økonomisk program, også kalt den første femårsplanen.¹⁵ Planen skulle medføre en 20% årlig vekst i industriproduksjon som igjen skulle føre til en voldsom økning av både arbeidsplasser og behov for naturressurser. Disse ressursene befant seg i de aller nordligste og østlige strøkene av Sovjetunionen. Hvem skulle i stor grad fylle dette økende behovet? Bønder i Ukraina (og resten av Sovjetunionen) som nå ble flyttet inn i kollektive gårdsbruk. Denne gruppen fikk ikke bare i oppgave å fylle opp en økende mengde industrijobber, men også øke kornproduksjonen som både skulle brukes til å mette en økende arbeiderklasse, samt brukes som eksportvarer til å finansiere den nye planen.¹⁶ Jeg vil videre i denne oppgaven gjøre rede for grunnene jeg mener spilte en fremtredende rolle i utviklingen av det som etter hvert skulle bli en forferdelig hungersnød.

Det var flere grunner til at kollektiviseringen av jordbruket ble gjennomført. Stalin mente kollektiviseringen ville føre til en raskere industriell omstilling som ville føre til en rask militarisering og som dermed også kunne sikre den kommunistiske staten i enda større grad. I tillegg ville kollektiviseringen også gjøre det mulig å ta opp kampen mot den delen av Sovjetunionen som på mange måter hadde levd utenfor det kommunistiske systemet. Ukrainerne utgjorde den største delen av den ikke-russiske befolkningen i Sovjetunionen (40%) og de aller fleste av disse var selvforsynte bønder som på mange måter både sto utenfor, men også imot det kommunistiske systemet. Kollektiviseringen av jordbruket som skulle gjennomføres i 1929, virket å være et middel for å overta kontrollen over den ukrainske bonden.¹⁷

Omleggingen fra private gårder til kollektivbruk fungerte på flere ulike måter, men i de aller fleste tilfeller krevdes det en frigivelse av privat eiendom deriblant land, husdyr og andre eiendeler. Gjennomførelsen av femårsplanen krevde et rasjonalisert landbruk og dette fungerte i to ulike organisasjonsformer, kolkhoser og sovkhoser. De aller fleste ble plassert i de såkalte *kolkhoz*es (forkortelse for *kollektivnoe khoziajstvo*) eller kollektivbruk. Her skulle frivillige bønder, bestående av en gruppe bønder eller en gruppe landsbyer, dyrke alt av jord i fellesskap. Til rådighet hadde de traktorer og andre maskiner som ble levert av arbeidere i maskin- og traktorstasjoner (en pr. distrikt) mot betaling av penger eller varer. De enkelte kollektivbrukene skulle møte bestemte kvoter og en ble betalt etter andel av overskuddet som var beregnet etter egen arbeidsinnsats.¹⁸

Stalin var begeistret over det han kalte *kollektiviseringsbevegelsen* som skulle oppstå spontant og frivillig. Han omtalte mot slutten av november 1929 bevegelsen som frivillig og som i

¹⁵ Kotkin, *Stalin*, s. 17.

¹⁶ Applebaum, *Rød Sult*, s. 123-124.

¹⁷ Lesa Melnyczuk, *Silent Memories, Traumatic Lives: Ukrainian Migrant Refugees in Western Australia*. (Perth: Western Australian Museum, 2012), s. 19 og 36, ProQuest Ebook Central.

¹⁸ Åsmund Egge. «Kollektivbruk,» *Store norske leksikon*, 14. april 2020, <https://snl.no/kollektivbruk>.

store grupper sluttet seg til kollektivbrukene.¹⁹ Med seg hadde han et gigantisk propagandaapparat som fikk uttrykt ideen om behovet for kollektivisering og dens rolle i å bygge opp sosialismen i landet gjennom radio, aviser og folkemøter. Gjennom disse mediene ble også kulakkene og motstandere ytterligere fiendtliggjort.²⁰

I praksis ble de aller fleste ukrainske bøndene tvunget med harde midler og flere av det sovjetiske sikkerhetspolitiet ble sendt til landsbygden for å overtale bøndene til å slutte seg til kollektivbrukene. Dette stoppet derimot ikke de mange bøndene fra å demonstrere i store mengder. Stephen Kotkin skriver i sin bok *Stalin: Waiting for Hitler 1929-1941* om hvordan det hemmelige politiet rapporterte om store motstandsbevegelser på landsbygdene, til tross for Stalins vrangforestilling om at det store flertallet av bøndene sluttet seg til kollektivbrukene. Ifølge det sovjetiske sikkerhetspolitiet sluttet rundt 2,5 millioner bønder seg til masseprotester mot kollektiviseringen, hvorav halvparten av handlingene ble gjennomført i Ukraina som ga mest motstand. Mangel på både våpen og organisering, som staten hadde monopol på, gjorde de fleste demonstrasjonene dårlig organisert og ikke-voldelig, men til tross for dette ble mer enn 1100 aktivister og offiserer fra distriktene drept i sammenstøt med motdemonstranter.²¹

Demonstrasjoner var ikke de eneste virkemidlene som ukrainske bønder brukte for å protestere mot massekollektiviseringen. I den prisbelønte boken *Harvest of Sorrow* beskriver forfatteren Robert Conquest hvordan millioner av kveg, sauer, geiter, griser og andre husdyr ble slaktet av de ukrainske bøndene, og som videre solgte husdyrene på ulovlige marked eller spiste dem før de sluttet seg til de kollektive gårdene.²² De som ikke solgte dyrene beskyttet dem med alt de hadde og i perioden 1928-1933 ble antall kyr, griser og hester i Sovjetunionen nesten halvert, mens antall sauer og geiter hadde falt med ca. 1/3 (fra 146 000 000 i 1928 til 50 000 000 i 1933).²³ Det enorme tapet av husdyr, førte også til at en mistet enorme mengder trekkraft. Denne voldsomme motstanden fra de ukrainske bøndene, samt ødeleggelsen av flere millioner husdyr, kan ses på som en av de fremste grunnene til at kollektiviseringen av jordbruket spilte en så stor rolle i fremveksten av Holodomor.

Til tross for de mange tapene som kollektiviseringen hadde medført, ble den av Stalin regnet som en suksess. Innen midten av mars var andelen dyrkbar jord som i prinsippet hørte til et kollektivbruk økt til 71%,²⁴ og Stalin omtalte suksessen i en artikkel som ble publisert i den Sovjetvennlige avisen *Pravda* 2. mars 1930 med overskriften «Svimmel av suksess». Artikkelen starter med en beskrivelse av den enorme suksessen som kollektiviseringen var i ferd med å bli og hvordan 50% av gårder over hele

¹⁹ Applebaum, *Rød Sult*, s. 149.

²⁰ Oksana Zhukova, ““Forward to the bright future of socialism!”: the role of images and symbols in promoting collectivization in Soviet Ukraine,” SHS Web of Conferences 63, 10003 (2019): s. 3-4, <https://doi.org/10.1051/shsconf/20196310003>.

²¹ Kotkin, *Stalin*, s. 38.

²² Robert Conquest, *The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror-famine*, (New York: Oxford University Press, 1986), 159.

²³ Applebaum, *Rød Sult*, s. 176.

²⁴ Snyder, *Dødsmarkene*, s. 47.

Sovjetunionen hadde blitt kollektivisert. Videre går Stalin i gang med å beskrive hvordan slike suksesser kan gjøre enkelte beruset og svimle av slike suksesser, men at slike følelser ikke er særlig utbredt i partiet og hvordan suksessen av kollektiviseringen hviler på bruken av frivillighet og ikke blir etablert gjennom makt.²⁵ Historikeren Anne Applebaum omtaler artikkelen i boken *Rød Sult* som et forsøk på å fraskrive seg makt i tilfelle kollektiviseringen skulle feile, men også hvordan artikkelen virket etter alt å dømme å ha hatt en forsonende virkning. Sentralkomiteen bestemte nå at en skulle få lov til å beholde sin egen kjøkkenhage, samt en ku og litt fjærkre. Det som skulle ha en beroligende effekt på bøndene førte til enda flere væpnede og ikke-væpnede opprør mot kollektiviseringen.²⁶ Ifølge Kotkin kollapset bruken av kolkhoser med hele 32% mellom mars og sommeren 1930.²⁷

Blant grunnene til at kollektiviseringen er så høyt oppe på historikers lister over årsaker til Holodomor, kan det særlig påpekes at kollektivbrukene viste seg å være svært ineffektive. Til tross for at en lov om anskaffelse av korn (april 1930) hadde slått fast hvor mye en bonde skulle levere til staten (mellom en 1/3 og 1/4) og hvor mye en selv skulle beholde, ble dette langt fra en realitet. I stedet for at mye av kornet ble distribuert til bøndene etter hvor mye de arbeidet, ble mesteparten av kornet konfiskert og tatt fra kollektivbrukene. Den sovjetiske staten hadde fjernet alle incentiver til å få bonden til å jobbe for å levere mest mulig korn til den sovjetiske staten. Alt de produserte, ville uansett bli konfiskert. Resultatet ble avlinger som ble høstet for sent, korn som gikk tapt under transport og massevis av korn som ble lagt igjen på kornaksene, siden dette var det eneste av korn en kunne forvente å sitte igjen med.²⁸ Bøndene mistet i overgangen til kolkhosene også eierskapet til sitt arbeid. Først ble de tvunget til å gi fra seg husdyr og eiendom til staten, for så deretter å bli plassert i kollektivbruk for å jobbe for den samme staten som nettopp hadde fratatt dem hele sitt levebrød. Denne problemstillingen blir også tatt opp av Applebaum. Hun skriver om hvordan flere tidligere selvforsynte bønder endte opp med å jobbe så lite som mulig. Menn og kvinner stjal fra brukene som de verken eide eller respekterte og flere valgte også å forlate kollektivbrukene for å prøve å finne seg arbeid i byene.²⁹

Det er flere grunner til at Stalins avgjørelse om å kollektivisere jordbruket ses på som en avgjørende rolle for at Holodomor fikk så katastrofale utfall. Blant grunnene til dette kan man påpeke den overveldende motstanden fra bøndene, måten den sovjetiske staten fjernet incentivene bonden før hadde hatt for å produsere så mye som overhodet mulig og ikke minst kolkhosenes ineffektivitet. Kollektivbrukene var i alt mindre produktive noe som også professor Natalya Naumenko konkluderer i sin forskningsartikkel om den ukrainske hungersnøden:

²⁵ Joseph V. Stalin, «Dizzy with Success», <https://www.uio.no/studier/emner/hf/ilos/RUS2502/v06/Joseph%20Stalin2.pdf>.

²⁶ Applebaum, *Rød Sult*, s. 182.

²⁷ Kotkin, *Stalin*, s. 42.

²⁸ Christian Noack og Lindsay Janssen og Vincent Comerford, *Holodomor and Gorta Mór: Histories, Memories and Representations of Famine in Ukraine and Ireland* (London: Anthem Press, 2012), 25

²⁹ Applebaum, *Rød Sult*, s. 196-197.

To conclude, available data show that collectivization is associated with a drop in livestock and that, consistent with larger collectives being less productive, larger collective farms drive famine mortality up.³⁰

Kollektiviseringen viste seg å få enorme konsekvenser for det ukrainske bondesamfunnet og denne omleggingen ble til en katastrofe for jordbrukssektoren, men Stalin vaket ikke og fortsatte en ny bølge med kollektivisering. De mange som forlot kollektivbrukene i løpet av 1930, flyttet igjen inn i kollektivbruk parallelt med den omfattende kollektivisering i 1931. Ved inngangen til 1932 så man at antallet husholdninger på landsbygden som hadde sluttet seg til kollektivbruk lå på 69%. I tillegg var 80% av alle sådde områder blitt kollektivisert. De individuelle bøndene fikk ofte de verste jordbruksområdene og eide derfor 20% av alt sådd område, til tross for at 31% av alle husholdninger på landsbygden drev individuelle gårdsbruk.³¹ Dette kan også forklare hvorfor de mange som flyttet ut ifra kolkhosene i 1930, flyttet tilbake i 1931.

Forfølgelsen av kulakkene (dekulakiseringen)

For Stalin virket det som at kollektiviseringen av jordbruket hadde samme betydning som å ødelegge kulakkene som klasse. Kulakkene hadde vært sentrale skikkelser på den russiske landsbygden i lang tid før den russiske revolusjonen i 1917. De tok ofte på seg administrative oppgaver som å låne penger og andre sosiale saker. Som skrevet tidligere var kulakkene en gruppe bønder (utgjorde ca. 4% av alle bønder i USSR) som så seg tjent med den nye økonomiske politikken til Lenin. Dette ga dem et ekstra fortrinn enn bønder ellers i Sovjetunionen. Kulakkene var hardtarbeidende og produktive noe som NEP belønnet. De hadde som oftest både mer land og dyr enn den gjennomsnittlige russiske bonden, og mange av dem hadde også ansatte som jobbet på jordene deres. Det er ingen hemmelighet at kulakkene var imot kollektiviseringen og avskaffelsen av privat eiendom ble svært dårlig mottatt blant denne delen av den sovjetiske bondestanden.³² I slutten av desember 1929 leverte Stalin en tale om landbrukspolitikken som viste hvor forpliktet han var til å gjennomføre kollektiviseringen av jordbruket i Sovjetunionen:

What does this mean? It means that we have passed from the policy of restricting the exploiting tendencies of the kulaks to the policy of eliminating the kulaks as a class ... An offensive against the kulaks is a serious matter. It should not be confused with declamations against the kulaks ... To launch an offensive against the kulaks means that we must smash the kulaks, eliminate them as class ... strike so hard as to prevent them from rising their feet again.³³

³⁰ Naumenko, "The Political Economy of Famine," 186.

³¹ Natalya Naumenko, "The Political Economy of Famine", 162-163.

³² Britannica, T. Editors of Encyclopaedia, "Kulak," *Encyclopedia Britannica*, February 22, 2016, <https://www.britannica.com/topic/kulak>.

³³ David Welch, *Modern European History 1871-2000: A Documentary Reader*, (London: Routledge, 1999), 94, https://books.google.no/books?id=5uKGAgAAQBAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

Stalins intensjon kunne ikke vært tydeligere; kulakkene skulle utslettes. Dette skulle Sovjetunionen etter hvert betale dyrt for.

Det har blitt gjort forskning på konsekvensene som forfølgelsen av kulakkene hadde å si for de katastrofale tallene som kom fra jordbrukssektoren i løpet av femårsplanen. I forskningsartikkelen «The Overambitious First Soviet Five-Year Plan» som er utgitt av tidsskriftet *Slavic Review* får en presentert hvordan de tiltenkte og faktiske produksjonstrender i landbrukssektorene artet seg fra 1928 og frem til 1933. Presentasjonen viser den stadige nedgangen i landbruksproduksjonen, og denne utviklingen mener forskerne ble forårsaket av at USSR ikke tok konsekvensene av å eliminere kulakkene som klasse med i beregningen (Figur 1).³⁴

Table 5. *Intended and Actual Output in the Agricultural, Industrial, Transport and Communications, and Construction Sectors, USSR, 1928-34 (1928 = 100)*

Sector	1929	1930	1931	1932	1933	1934
<i>Agriculture</i>						
Intended ^a	104	107	125	138	155	
Actual ^b	98	94	92	86	82	86
<i>Industry</i>						
Intended ^c	116	137	162	194	236	
Actual (1) ^d	120	146	176	202	213	254
Actual (2) ^e	114	130	140	140	149	178
<i>Transport and Communications</i>						
Intended ^f	113	127	144	162	183	
Actual ^g	122	164	191	227	222	244
<i>Construction</i>						
Intended ^h	123	171	226	285	353	
Actual ⁱ	125	166	180	180	155	189

Sources: (a) Gosplan SSSR, *Piatiletñii plan*, 1:165. (b) TsSU, *Narodnoe khoziaistvo SSSR v 1958 g.* (Moscow, 1959), p. 350. (c) *Piatiletñii plan*, 1:165. (d) *Nar. khoz.*, 1958, p. 136. (e) G. Warren Nutter, *Growth of Industrial Production in the Soviet Union* (Princeton, 1962), p. 525. (f) Narodnyi komissariat putei soobshcheniia, *Piatiletñii plan transporta* (Moscow, 1929), by derivation. (g) Norman M. Kaplan, *Soviet Transport and Communications Output Indexes, 1928-1962* (RAND RM 4264-PR, 1964), p. 55. (h) *Piatiletñii plan*, 2 (pt. 1): 440-41. (i) Richard Moorsteen and Raymond P. Powell, *The Soviet Capital Stock, 1928-1962* (Homewood, Ill., 1966), p. 392.

Figur 1: Tiltenkte og faktiske produksjonstrender i landbrukssektoren fra 1929 til 1934.³⁵

Snyder legger i sin bok frem hvordan forfølgelsen av kulakkene ble praktisert. På hvert sted var det en såkalt «troika» som bestod av en politimann, en lokal partileder og en såkalt statsanklager, som ikke bare avgjorde hvem som var kulakker, men også hvilken straff den enkelte skulle få. Statsanklageren som hadde myndighet til å gi strenge dommer, kunne gjøre dette uten at den anklagede hadde mulighet for å anke. Snyder siterer lokale partimedlem som beskriver hvordan de skapte kulakker slik de følte for det.³⁶

Applebaum tar i sin bok opp hvordan man kvalifiserte bønder som kulakker. Etter Stalins melding om å eliminere kulakkene ble det etter hvert sett på som nødvendig å definere hvem som skulle fjernes. I starten var det bøndene som hyret inn arbeidskraft og som hadde eiendeler som møller, teglverk osv. som var definert som en kulakk, men det stoppet ikke her. Definisjonen av

³⁴ Holland Hunter, "The Overambitious First Soviet Five-Year Plan," *Slavic Review* 32, no. 2 (1973): 242, <https://doi.org/10.2307/2495959>.

³⁵ Hunter, "The Overambitious First Soviet Five-Year Plan," 245.

³⁶ Snyder, *Dødsmerkene*, s. 44-45.

kulakker utviklet seg å gjelde nye grupper som undergruppe «podkulatsjnik» eller såkalte underkulakker. Dette var slektninger av en kulakk, en fattig bonde som var blitt påvirket av denne slektningen eller sønn av en rikere far og som dermed hadde arvet ånden fra sine foreldre. De som motsatte seg kollektiviseringen ble kulakker og Applebaum skriver om hvordan utviklingen av ordet «kulakk» bekymret de sovjetiske lederne på landsbygden. Definisjonene hadde nemlig begynt å gjelde vanlige arbeidere, bønder med middels og lav inntekt. Mye av grunnen til dette kom av partiledelsens ambisiøse plan om hvor mange kulakker som skulle drepes, sendes til Gulag-leirer eller sendes i eksil. Det var opp til politimennene ute på landsbygden å oppfylle disse kvotene. Presset for å fylle opp disse kvotene var store, og Applebaum dokumenterer mange episoder i sin bok der soldater både trakasserte, misbrukte og voldtok flere kulakk-kvinner. Flest bønder skulle bli levert fra Ukraina, her skulle blant annet 15 000 arresteres og 50 000 flyttes til øde områder rundt Kvitsjøen.³⁷

Dekulakiseringen førte ikke bare til at tusenvis av ukrainske bønder og deres familier enten ble drept eller sendt til Gulag-leiere på øde steder rundt om i Sovjetunionen. Avgjørelsen om å forfølge en gruppe hardtarbeidende og suksessfulle bønder gjorde også at Sovjetunionen på samme tid drepte incentivene som bøndene hadde til å produsere så mye korn som mulig. Dette er ett av temaene som den anerkjente nobelprisvinneren i litteratur Mikhail Sholokhov tar opp i boken «Virgin Soil Upturn»:

I sowed twelve, then twenty, and even thirty hectares. Think of that! I worked, and my son and his wife. I only hired a labourer a couple of times at the busiest season. What was the Soviet Government's order in those years? Sow as much as you can! And I sowed until my back well-nigh broke, by the true Christ! And now, Aleksander Anisimovich, my friend, believe me I'm afraid. I'm afraid that because of my thirty hectares they'll drag me through the needle's eye, and call me a kulak.³⁸

Det hele virket som en straff for hardt arbeid. Avgjørelsen om å dekulakisere denne befolkningen og samtidig tvinge millioner av bønder inn i kollektivbruk, virket ikke å være en løsning på dette problemet og konsekvensene ble katastrofale. Den russiske forfatteren Aleksandr Solzhenitsyn skriver i den verdensberømte boken *The Gulag Archipelago* at: «This is very important. The most important thing. The point of it all was not to dekulakize, but to force the peasant into the kolkhoz.»³⁹ Sammenhengen er i aller høyeste grad tilstede mellom kollektiviseringen og dekulakiseringen som fikk enorme konsekvenser for de ukrainske bondesamfunnene. For selv om det mangler tilstrekkelig informasjon til å avgjøre hvor mange som ble dekulakisert, skriver Stephen Kotkin i sin bok at rundt 5 millioner sovjetiske bønder ble dekulakisert av politiet og andre bønder. Flere valgte også å flykte.⁴⁰ Av disse mistet 1 million ukrainere gårdene sine, mens 850 000 ble deportert.⁴¹

³⁷ Applebaum, *Rød Sult*, 158-161, 164.

³⁸ Mikhail Sholokhov, *Virgin Soil Upturn*, (London: Putnam Covent Garden London, 1932), s. 37.
<https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.207984/page/n37/mode/2up>

³⁹ Aleksandr Solzhenitsyn, *The Gulag Archipelago*, (London, Penguin Random House UK, 1985), s. 428.

⁴⁰ Kotkin, *Stalin*, s. 75

⁴¹ Yiwei Cheng, "An Analysis of the Main Causes of the Holodomor," *Constellations* 2, no. 2 (2012): 210, <https://doi.org/10.29173/cons17208>.

Med den omfattende dekulakiseringen i sammen med kollektiviseringen, hadde Stalin og USSR gjennomført noe som tidligere bolsjeviker mente var umulig. En tok opp kampen mot millioner av bønder og dette kom til en pris som de etter hvert måtte betale svært dyrt for. Kulakkene som tidligere hadde vært sentrale skikkelser på den ukrainske landsbyen var nå enten deportert, drept eller innlemmet i kollektivbrukene. Som jeg tidligere har skrevet drev kulakkene med mange av de administrative oppgavene som å låne penger, men dette var ikke det eneste som kulakkene gjorde på landsbygdene. Dette var forbilder og personer som andre bønder så opp til for å utvikle sin praksis. Fra nå av måtte de som ønsket å blomstre som bønder, slutte seg til kollektivbrukene og arbeide på sovjetiske statens vilkår. Ønske om en individuell selvforbedring hadde blitt knust. Til tross for vanskeligheten av å måle den eksakte betydningen som dekulakiseringen hadde, ble avgjørelsen om å fjerne 1 million av de mest produktive og vellykkede bøndene på i Ukraina et skjebnesvangert valg som var med å påvirke utfallet til Holodomor. Dette var en bondegrupper som både var produktiv, men som også hadde stor innflytelse på den ukrainske landsbygden. Det hele førte til oppløste samfunn, frykt, harme og ikke minst en uvillighet til å arbeide på de kollektivbrukene hvor de ble plassert.

Situasjonen 1932 og 1933

Kollektiviseringen og forfølgelsen av kulakene fikk enorme konsekvenser for de neste avlingene og til tross for rekordavlingen i 1930, ble de neste avlingene fra 1931 og fremover en katastrofe. Blant årsakene nevner Snyder den omfattende mangelen på trekkdyr, deportasjoner av flere tusen bønder og problemene innad i kollektivbrukene. Dette er tiltak som i de fleste tilfeller kan spores tilbake til de to årsakene jeg har nevnt.⁴² Det er derimot ikke alene nok til å forklare hvorfor Holodomor fikk et så katastrofalt utfall, særlig i kriseårene 1932 og 1933. Jeg vil videre i denne oppgaven gjøre rede for de avgjørelsene som ble tatt i kriseårene som jeg mener var med å forverre hungersnøden aller mest.

Svartelisten

Etter hvert som hungeren ble større i Ukraina, så man også en voldsom økning i antall landsbyer som ble utsatt for svartelisting. Allerede fra krigskommunismens tid var svartelister eller såkalte *tsjorna dosjka* (oversatt direkte som «svart tavle») brukt som et tiltak for å motivere og belønne arbeidere og sjefer på ulike fabrikker. Applebaum skriver at:

Siden verken sjefene eller arbeiderne i statlige selskaper hadde noen markedsincentiver til å jobbe hardt eller gjøre en god jobb, etablerte staten forseggjorte systemer for belønning og straff.⁴³

⁴² Snyder, *Dødsmerkene*, s. 52-53

⁴³ Applebaum, *Rød Sult*, s. 231

Å plassere vellykkede arbeidere og fabrikker på røde tavler og de mislykkede på svarte tavler var en måte å gjøre dette på. På denne tiden hadde man også brukt svartelisting av hele landsbyer hvis man ikke oppfylte rekvisisjonskvotene som bolsjevikene hadde satt opp.⁴⁴

I løpet av 1932 kom svartelistene tilbake og har siden blitt omtalt som et av de mest undertrykkende og brutale tiltakene som USSR rettet mot den ukrainske befolkningen. Det var en skremsepropaganda som hadde formet seg gradvis av de mange lovene og rekvisisjonskvoter som bare ble strengere og mer omfattende. Slik utviklet også konseptet rundt svartelister seg. Fra begynnelsen av november 1932 var ca. 8% av alle de ukrainske rajonene (28 av 357) utsatt for en omfattende vareblokkade som innebar en kritisk reduksjon i tilførsel av matvarer og andre ferdigstilte varer (unntak var salt, fyrstikker og gass, som snart også skulle forbys). Dette berørte i all hovedsak bønder som ikke greidde å levere mer enn 30% av det de skulle levere i henhold til kornleveringsplanen. Etter hvert ble det vedtatt resolusjoner som gjorde det ulovlig å drive handel i alle mulige former både statlig og privat, og dersom man ble tatt for dette ble gården eller kollektivbruket svartelistet. Man fikk heller ikke mulighet til å låne opp lån og de resterende lånene måtte betales før tiden. Resolusjonen hadde enorme konsekvenser siden bønder ikke lenger kunne kjøpe, bytte eller selge korn på noe som helst lovlig vis. I tillegg gjorde resolusjonen det mulig for partiledere i de enkelte ukrainske oblastene (tilsvarende fylker) å svarteliste kollektivbruk som i etterkant førte til en enorm økning av svartelistede kollektivbruk. På samme måten som under forfølgelsen av kulakkene så man igjen eksempler på hvordan partiledere kunne styre skjebnen til hundretusener av mennesker.⁴⁵

Man fikk ikke lenger bare en økning av svartelistede kollektivbruk, men også en svartelisting av hele landsbyer og rajoner (fylker). Svartelisten ble til et universelt våpen som ikke lenger bare rettet seg mot bønder, men også lærere, sykepleiere, håndverkere som også levde i disse svartelistede landsbyene. Også arbeidere på MTS-er og skogbruk som hadde en eller annen fjern tilknytning til kornproduksjon ble svartelistet. En svartelistet gård kunne heller ikke ta i bruk disse tjenestene. Hele tiltaket som tradisjonelt sett skulle gi arbeidere incentiver til å jobbe hardt, ble til et tiltak som forhindret store deler av den ukrainske befolkningen å dyrke, tilberede og spise mat.⁴⁶

Den ukrainske historikeren Heorhii Papakin har gjennomført en komparativ analyse over de ukrainske landsbyene som var svartelistet og de som led mest under Holodomor. Til tross for at manglende dokumentasjon gjør at analysen bare kan ta i bruk enkelte ukrainske distrikt, er resultatet slående og forteller en historie om et tiltak som fikk enorme konsekvenser for den ukrainske befolkningen. Analysen er gjennomført ved å plassere de ulike rajonene i fire kategorier som går fra kategori 1 der de rajonene som ble fullstendig overveldet av sult befinner seg, til kategori 4 der

⁴⁴ Applebaum, *Rød Sult*, s. 231

⁴⁵ Heorhii Papakin, "Blacklists" as a Tool of the Soviet Genocide in Ukraine," *Holodomor Studies* 1, 1 (2009): http://history.org.ua/LiberUA/HolSt1_2009/HolSt1_2009.pdf.

⁴⁶ Applebaum, *Rød Sult*, s. 233

rajonene hvor kun enkelte gårdsbruk ble rammet av sult befinner seg. Av de tallene som er tilgjengelig viser analysen en klar forbindelse mellom de landsbyene som ble svartelistet og de som ble hardt berørt av sulten. I for eksempel Vinnytsia oblast, som dekker over 10% av den ukrainske delen av Sovjet, ser man at de svartelistede landsbyene er nesten utelukkende plassert i de to øverste kategoriene som vil si at de ble rammet aller hardest av sulten. Når man i tillegg legger til at antall svartelister var på topp i perioden november/desember 1932 og januar – mars 1933, i samme periode som hungersnøden var på sitt verste, er det vanskelig å hevde noe annet enn at svartelistene hadde en klar sammenheng med hvor hungersnøden rammet verst.⁴⁷

Blant grunnene til at jeg argumenterer for at «svartelisten» var en medvirkende årsak til at Holodomor ble forverret i 1932 og 1933, handler både om omfanget, men også i hvor stor grad tiltaket påvirket dem som ble svartelistet. På den tiden svartelisten var mest utbredt, besto Ukraina av 392 distrikter.⁴⁸ Applebaum skriver 174 distrikter (ca. 44%) ble delvis svartelistet, mens 79 distrikter (ca. 20%) ble fullstendig svartelistet. Det betyr at minst 20% av alle distrikter i Ukraina ble nektet å drive handel, avskåret fra matleveranser og andre leveranser for øvrig. Dette rammet ukrainere som allerede hadde blitt fratatt store deler av maten sin, og som nå hadde svært få muligheter for å få tilgang til mat. En kan derfor tenke seg at Snyders beskrivelse av at svartelistede lokalsamfunn «ble rene dødssoner»⁴⁹, er en passende beskrivelse for et av de tiltakene som var med å forverre omfanget av hungersnøden i løpet av kriseårene 1932 og 1933.

Migrasjonsforbud

Med en sultkatastrofe som herjet i landet, var det et annet problem som den sovjetiske ledelsen måtte ta stilling til. I mangel på mat valgte flere og flere sultne mennesker å flykte fra de sultrammede landsbyene. De fleste av dem, satte kursen mot byene. Applebaum skriver om hvordan tusenvis av ukrainske bønder valgte å krysse den ukrainske grensen for å prøve å finne mat i andre russiske landsbyer enten til fots, med tog eller med skip. Noen prøvde også å ta seg over grensen til Polen som siden 1930 hadde til vane å få besøk av sultne ukrainske innvandrere. Bøndene som strømmet til byene, gjorde det vanskeligere for bybefolkningen som allerede slet med mat og var avhengige av rasjoner. Foreldreløse barn fylte opp barnehjennene i byen og de sanitære forholdene i byene ble forverret av de mange likene som fant sted på gatene. Situasjonen ble uutholdelig, og den sovjetiske ledelsen ble også bekymret av de mange ukrainske bøndene som spredte nyheten om sulten til territorier over hele Sovjetunionen. Her måtte noe gjøres.⁵⁰

Den 14. Januar 1933 kom Josef Stalin og den sovjetiske statsministeren Vjatsjeslav Molotov frem til løsningen på problemene som hadde oppstått i kjølvannet av masseutvandringen fra

⁴⁷ Papakin, «“Blacklists” as a Tool of the Soviet Genocide in Ukraine,» 72-75.

⁴⁸ Naumenko, “The Political Economy of Famine”, s. 169

⁴⁹ Snyder, *Dødsmerkene*, s. 62

⁵⁰ Applebaum, *Rød Sult*, s. 237-240

sultrammede landsbyer. Det ble ikke lenger lov til å bevege seg fritt i Ukraina. De ukrainske grensene ble nedstengt og det ble ikke lenger lov å oppholde seg i byene, med mindre man hadde internpass til dette. Etter hvert ble det forbudt å selge togbilletter til bønder. Begrunnelsen fra Stalin var at de flyktende bøndene ikke reiste til andre byer for å skaffe mat, men gjorde dette for å spre propaganda for stater som Polen og andre vestorienterte land som ønsket å svekke unionens omdømme. Ifølge Snyder sendte det statlige politiet tilbake 190 000 bønder, som hadde flyktet, tilbake til sine landsbyer. Han skriver også om hvordan Ukraina ble bevoktet som en festning, nærmest som en konsentrasjonsleir med vakter som sikret grensene.⁵¹

Professoren Michael Ellman skriver om hvordan det statlige politiet allerede i løpet av de første to månedene av forbudet hadde stoppet 225 000 mennesker. Av disse ble 87% returnert til sitt opprinnelige hjemsted. Ellman anslår at antall mennesker som flyktet fra Ukraina og Nord-Kaukasus kanskje var bortimot det dobbelte, og estimerer at mulighetene for at ca. 1/3 av livene til disse menneskene kunne blitt reddet ved å tillate migrasjon. Det ville bety at 150 000 mennesker potensielt kunne blitt reddet ved å tillate migrasjon.⁵²

Det er fortsatt store uenigheter blant historikere om hvorfor Stalin og Molotov tok avgjørelsen om å stenge grensene til Ukraina. Mens historikere som Snyder⁵³ og Applebaum⁵⁴ mente at det ble gjort for å sulte ukrainske bønder med vilje, mener Kotkin at hovedårsaken var å hindre spredning av smittsomme sykdommer som florerte som følge av hungersnøden.⁵⁵ Til tross for uenighetene rundt hovedårsaken bak avgjørelsen, er de alle enige om at migrasjonsforbudet forverret hungersnøden. Avgjørelsen om å stoppe ukraineres reise fra sultrammede regioner til steder hvor det kanskje fantes mer mat eller arbeid, var kanskje ikke gjort nødvendigvis for å drepe ukrainere med vilje, men det er vanskelig å hevde noe annet enn at det forverret situasjonen kraftig for beboerne som levde i de nedstengte områdene.

Kornrekvisisjoner i kriseårene 1932 og 1933

Selv om denne bacheloren ikke tar stilling til om Stalin med vilje ville ramme Ukraina hardest, er likevel de politiske beslutningene som brukes til å argumentere for hvordan Stalin rammet ukrainske bønder svært hardt, med på å vise hvordan hans politiske beslutninger gjorde vondt til verre. Dette er særlig merkbart i kriseårene 1932-1933. Snyder er en av mange historikere som mener måten den sovjetiske staten samlet korn på i Ukraina er det som viser at den sovjetiske staten målrettet tok sikte på å ramme Ukraina spesielt. Vedtakene gjaldt i all hovedsak for den ukrainske delen av

⁵¹ Snyder, *Dødsmerkene*, s. 64

⁵² Michael Ellman, «Stalin and the Soviet Famine of 1932 – 33 Revisited,» *Europe-Asia Studies* 59, no. 4 (2007): 679, <https://doi.org/10.1080/09668130701291899>.

⁵³ Snyder, *Dødsmerkene*, s. 64

⁵⁴ Applebaum, *Rød Sult*, s. 240

⁵⁵ Stephen Kotkin, «Studying Stalin,» Intervju av Richard Aldous, *The American Interest*, 7. november, 2017. Lyd: 15:00. <https://www.the-american-interest.com/podcast/episode-184-stephen-kotkin-stalin/>

Sovjetunionen som sammen virker å ha vært med på å forverre hungersnøden betraktelig. Videre vil jeg nevne noen få av de politiske beslutningene som ble vedtatt i slutten av 1932 og som i stor grad svekket de mange bøndenes mulighet til å få tak i mat.

Den 18. november 1932 ble en av de første krisebeslutningen vedtatt og den påla bønder som allerede hadde oppfylt sine kornkvoter, å levere tilbake kornoverskuddet de hadde (som de egentlig fikk beholde som lønn). Det statlige politiet ble satt til å kreve inn overskuddet, og siden man ikke hadde noen form for kvitteringsorden, ble ofte de samme bøndene utsatt for gjennom søkning og mishandling. I de fleste tilfellene ble også såkornene konfiskert. Etter hvert ble ikke korn det eneste man tok ifra de underpresterende bøndene som levde på individuelle gårder eller i kollektivbruk. Den 20. november samme året ble nemlig bøndene som ikke var i stand til å oppfylle kornkvotene, pålagt å betale en kjøttbot hvor en måtte gi fra seg dyrene en hadde igjen. Til tross for kjøttboten krevde likevel staten at bøndene skulle fortsette å oppfylle kornkvoten, hvis ikke sto de i fare for å måtte gi fra seg enda flere dyr. Dette er bare noen få konkrete eksempler på hvordan anskaffelsen av korn gjorde de fleste ukrainere tomhendte i møte med en hungersnød som var på sitt aller verste. I begynnelsen av desember 1932 ble ukrainske tjenestemenn truet med deportasjoner til konsentrasjonsleiren hvis de motsatte seg ordre om å konfiskere korn blant de ukrainske bøndene.⁵⁶

Dette er bare noen få av de svært mange rekvisisjonene som ble utført mot de ukrainske bøndene i årene 1932 og 1933 og som var med på å forverre en situasjon som for mange allerede var kritisk. De omfattende rekvisisjonene ser i praksis ut til å ha tvunget de ukrainske bøndene til å ta valget mellom å gi fra seg kornet og sannsynligvis dø av sult, eller å prøve å gjemme unna noe av kornet sitt å risikere å bli fengslet eller henrettet for å ha stjålet fra statlig eiendom.

Lover mot kornplukking

7. august 1932 vedtok USSR en resolusjon som både stadfestet at eiendommen på kollektivbruk og individuelle gårder er under statlig eie og at de som stjal fra en slik eiendom ville motta straffer på minst 10 år. Bakgrunnen for denne loven (ofte kalt «loven om de fem kornstilker») var at flere ukrainske ledere, deriblant lederen av den Sovjet-ukrainske regjeringen Vlas Chubar, var bekymret for at flere av de ukrainske bøndene ville «stjele» massevis av korn fra kollektivbrukene. Han hadde sett bøndenes desperasjon og frykt for å stå igjen uten korn til den kommende vinteren. USSR betraktet ikke bøndenes eiendom, verken i kollektivbrukene eller individuelle gårder, som privat eiendom. Dette var statlig eie og ved å gjemme unna korn begikk bøndene en kriminell handling; nemlig tyveri av statlig eiendom som nå skulle straffes med 10 år (formelt krevde loven dødsstraff).⁵⁷

⁵⁶ Snyder, *Dødsmerkene*, s. 61-63

⁵⁷ Stanislav Kul'chyts'kyi, "The Holodomor of 1932–33: How and Why?," *East/West: Journal of Ukrainian Studies* 2, no. 1 (2015): 105-106, <https://doi.org/10.21226/T23K51>

Loven om «de fem kornstilker» bidro blant annet til å sette en stoppe for såkalt kornplukking (engelsk: gleaning) som er en eldgammel tradisjon som har fungert som en form for tradisjonelt velferdssystem. Ideen var at det som lå igjen av korn og annen mat etter første innhøsting, skulle ligge igjen til de fattige.⁵⁸ Ideen stammer helt tilbake til tredje mosebok 23:22 hvor det står skrevet: «... aksene som ligger igjen når du har høstet, skal du ikke sanke inn. Du skal la dem ligge til de fattige og innflytterne.»⁵⁹ Innbyggere som gjennomførte slike handlinger i etterkant av vedtakelsen av «lov om de fem kornstilker» risikerte nå enten dødsstraff eller fengsel opp imot 10 år.

Etter hvert som kornkonfiskeringene økte mot årsskifte 1932-1933, skrev Stalin i et telegram om noe som skal ha gitt denne loven enda et formål. Ifølge den ukrainske historikeren Stanislav Kultisjytkyj inneholdt dette telegrammet to ulike deler. Den første delen handlet om hvordan de ukrainske lederne på landsbygdene fikk beskjed om å beordre alle bønder fra både kollektive og individuelle gårder om å gi fra seg korn som var skjult og gjemt fra staten. Det andre delen handlet om hvordan bønder som motsatte seg denne ordren ville bli straffet for å bryte «loven om de fem kornstilker». Kultisjytkyj skriver videre om hvordan brigader ikke bare konfiskerte korn, men også all annen form for mat.

Siden brigadene skulle finne skjulte korn- og matlagre var det ikke grenser for hvilke gårder en skulle søke eller ikke søke, og truslene om å bruke den vedtatte loven som straff ga bøndene to forferdelige valg. Enten å gi fra seg mat å risikere å sulte, eller risikere å bli drept eller sendt i fengsel ved å gjemme unna korn fra brigadene. Kultisjytkyj argumenterer for hvordan disse søkene knuser argumentene til de som mener at Holodomor ikke var et folkemord. Når en stat ikke bare fratar alt av mat fra vanlige mennesker (inklusive kvinner og barn), bør statens intensjoner ses på som morderiske.⁶⁰

Applebaum beskriver desperasjonen og forteller hvordan familier sendte barn ut på jordene for å lete etter kornrester. Noen barn var heldige og slapp unna, mens de som ble tatt kunne i verste fall risikere å bli skutt av de flere Kosomol-medlemmene som patroljerte i provinsene.⁶¹ Uten å ta stilling til konklusjonen til Kultisjytkyj når det gjelder om Holodomor kvalifiseres til å kalles et folkemord, kan det påpekes at denne loven, på samme måte som svartelisten, migrasjonsforbudet og ikke minst de mange lovene om kornrekvisisjon, svekket de ukrainske bøndenes muligheter betydelig fra å brødfø seg selv og sine familier

⁵⁸ Ugo Bardi, «Gleaning: an Ancient Custom that May Return in the Future,» Hentet 28.03.21 fra <https://www.resilience.org/stories/2015-07-24/gleaning-an-ancient-custom-that-may-return-in-the-future/>

⁵⁹ «Tredje Mosebok,» hentet 28.03.2021 fra <https://bibel.no/Nettbibelen?query=6eJN05r2as5VgYo6Ycxal27rDOynhzYI8H/6uYcVp6ObGGgNk3zNIiXQvK4znaSD>

⁶⁰ Kul'chyts'kyi, "The Holodomor of 1932–33," 110.

⁶¹ Applebaum, *Rød Sult*, s. 266

Eksport av korn

Det er ingen hemmelighet at Sovjetunionen var avhengig av korneksport. Mye av grunnen til dette var at den økonomiske krisen som styrte prisene på industrielt utstyr ned til en billig penge og den sovjetiske staten kjøpte opp mye til en fordelaktig pris. Problemet var at den samme økonomiske krisen hadde ført til en enda større nedgang i prisen på korn. Ingen var villig til å låne vekk penger til Sovjetunionen og løsningen ble å eksportere en enda større del av avlinger til utenlandske investorer. Stalins ambisiøse femårsplan var avhengig av penger for å få tak i maskineri som en trengte for å utvikle Sovjetunionen til en industrialisert stormakt. Korneksport var en av de få eksportvarene som Sovjetunionen kunne bruke for å finansiere Stalins ambisiøse femårsplan.⁶²

Hvis man ser (Figur 2) på korneksporten i 1930 og 1931 ser man en betraktelig økning fra de to foregående årene. Etter hvert som hungeren i Sovjetunionen ble verre og verre, gikk antallet korn som ble eksportert også betraktelig ned. Til tross for dette, var det fremdeles i underkant av 2 millioner tonn korn som eksportert i 1932 og 1933. Dette mener Michael Ellman er med på å bevise at Stalin gikk for et bevisst folkemord av den ukrainske befolkningen. Han mener at korneksporteringen i 1932 og 1933, ikke ble senket for å redde flere mennesker, men fordi det enkelt og greit ikke var nok korn til å eksportere. Ifølge hans estimeringer kunne kornet som ble brukt til eksportering i 1932 og 1933 blitt brukt til å brødfø en befolkning på 5 millioner mennesker.⁶³ Dette møter motstand fra Kotkin som mener at det eneste som kunne ha reddet Sovjetunionen fra hungersnød var korninnkjøp fra utlandet, men også en innrømmelse internasjonalt om at han trengte hjelp.⁶⁴

Stalin nektet å avsløre noen tegn til svakhet og sårbarhet og konsekvensen var at flere millioner ble drept. For mens hans forgjenger virket å innrømme feiltagelser etter innføringen av NEP, viser Stalin det stikk motsatte. Dette uttrykkes særlig gjennom hans motvilje til å kutte all korneksport å fokusere på å brødfø sin egen befolkning, og ikke minst avgjørelsen om å be om internasjonal hjelp. Det er særlig sistnevnte som hadde vært avgjørende for å redde mest mulig liv. Til tross for Ellman sine estimeringer om hvordan alt kutt av korneksport kunne avverget deler hungersnøden, ville det vært langt fra nok. Til det hadde man alt for lite kornreserver igjen.⁶⁵ Det eneste som kunne bli redningen var et kall om internasjonal hjelp, og for en som var så fullstendig ideologisk besatt som Stalin, ville dette bety å undergrave hele femårsplanen og ikke minst kollektiviseringen.

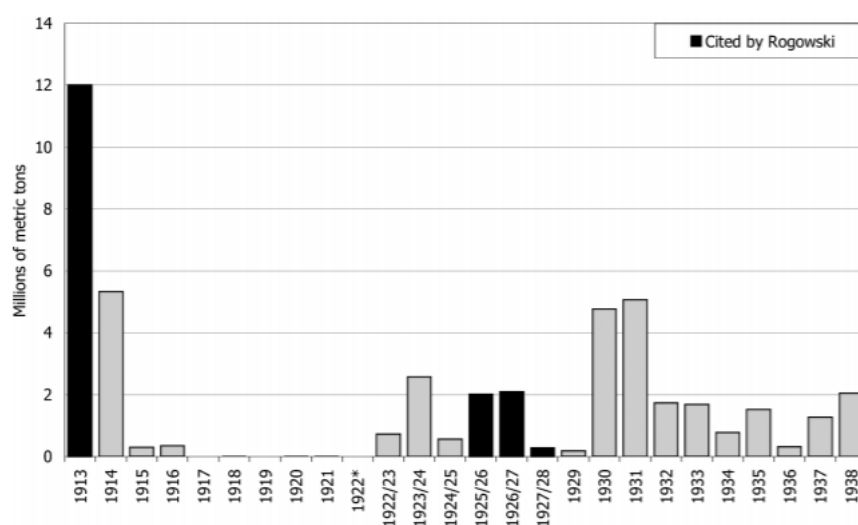
⁶² Noack og Janssen og Comerford, *Holodomor and Gorta Mór*, s. 25.

⁶³ Ellman, "Stalin and the Soviet Famine of 1932 – 33 Revisited," 679.

⁶⁴ Kotkin, *Stalin*, 129.

⁶⁵ Robert W. Davies, Mark Tauger og Stephen Wheatcroft, «Stalin, Grain Stocks and the Famine of 1932-1933,» *Slavic Review* 54, 3 (1996): 653, <https://doi.org/10.2307/2501740>

WOODRUFF: COMMERCE AND DEMOLITION

Figur 2: Sovjetisk korneksport.⁶⁶

Avslutning

Gjennom de første årene av 1930-tallet så man på alvor hvor langt en stat var villig til å strekke seg for å innføre sin ideologi. Resultatet ble en av de verste sultkatastrofene i moderne tid, og det mest oppsiktsvekkende må sies å være at store deler av Holodomor kunne vært unngått og var et resultat av en svært dårlig politisk ledelse som tok avgjørelser som skulle få katastrofale utfall.

De årsakene som i mine øyner la grunnlaget for hungersnøden var avgjørelsen om å kollektivisere store deler av den ukrainske bondestanden, samt den omfattende forfølgelsen av kulakkene. Kollektiviseringen førte til en omfattende motstand fra hundretusenvis av ukrainske bønder som ikke bare demonstrerte, men som også slaktet nærmere halvparten av alle husdyr som igjen førte til et stort tap av trekraft. Etter hvert flyttet flere bønder inn på kollektivbruk (kolhoser) som viste seg å være svært ineffektive. De kollektive bøndene hadde verken eierskap eller incentiv til å arbeide, da store deler av arbeidet deres ble fratatt. Parallelt med kollektiviseringen av jordbruket ser vi også en omfattende forfølgelse av kulakkene. De ukrainske landsbyene mistet ikke bare sine mest produktive bønder, men også mange av de som hadde store betydning for samfunnet ellers gjennom sitt arbeid i sosiale og administrative saker. Disse to årsakene la på mange måter grunnlaget for hungersnøden, men ved gode politiske beslutninger som å gå tilbake til individuelle gårder og åpne for det som var så vellykket under NEP, ble den voksende hungeren møtt med enda verre beslutninger som jeg betrakter som like avgjørende for at Holodomor fikk et så katastrofalt utfall i den verste delen av hungersnøden.

⁶⁶ David Woodruff, «Commerce and demolition in Tsarist and Soviet Russia: Lessons for theories of trade politics and the philosophy of social science,» *Review of International Political Economy* 12, 2 (2005): 213, <https://doi.org/10.1080/096922905000105441>.

Årsaker som svartelister og migrasjonsforbud er bare to av årsakene som var med å forverre hungersnøden i kriseårene 1932 og 1933 og som gjorde flere av de ukrainske landsbyene om til konsentrasjonslignende leirer hvor hungeren florerte. Svartelistede gårder og landsbygder ble nektet tilførsel av elementære forsyninger, nektet å drive handel og ble på mange måter isolert fra resten av samfunnet og som jeg har vist tidligere i oppgaven, viser analyser at svartelistede landsbyer, nærmest uten unntak, ble rammet aller verst av hungersnøden. Migrasjonsforbudet som ble innført i begynnelsen av 1933 hindret sultne ukrainere i å finne seg mat og arbeid, og forverret sulten kraftig. De ulike kornrekvisisjonene sammen med «loven om de fem kornstilk» strippet bøndene for all form for mat og gjorde også de mange tusen ukrainske bønder tomhendte i møtet med Holodomor. Til slutt vil jeg også nevne avgjørelsen om å eksportere millioner tonn av korn til utlandet som gjorde at mye av kornet som kunne ha blitt distribuert til sultne mennesker i stedet gikk til utenlandske investorer.

Basert på studier av de fremste verkene om emne, er det i mine øyner ikke tilstrekkelig å se på Holodomor som et direkte resultat av kollektiviseringen og forfølgelsen av kulakkene alene. Disse avgjørelsene la på mange måter opp til at de ukrainske bøndene var alt annet en rystet til å møte Holodomor. Dette var også medvirkende årsaker til at landbrukssektoren ikke greidde og møtte den økende etterspørselen som Stalin krevde fra den første femårsplanen (figur 1). Til tross for at avgjørelsen om å kollektivisere jordbruket og forfølge kulakker på mange måter la grunnlaget for den kritiske situasjonen i 1932 og 1933, mener jeg det er nødvendig å se de i sammenheng med de forferdelige avgjørelsene som ble tatt i kriseårene 1932 og 1933. Kollektiviseringen og forfølgelsen av kulakkene la kanskje grunnlaget for hungersnøden, men det faktumet at Holdomor fikk det katastrofale utfallet som det fikk, skyldes like fullt og helt de forferdelige avgjørelsene i kriseårene 1932/1933 som jeg har gjort rede for i denne oppgaven. Avgjørelser som ikke bare strippet millioner av ukrainere for mat, men avgjørelser som hindret dem i å motta avgjørende forsyninger og avgjørelser som hindret dem i å forlate landsbyer som var overveldet av sult.

Stalin hadde med de rette avgjørelsene muligheter til å begrense og kanskje også hindre hele hungersnøden som fant sted i Ukraina. Istedenfor endte minst 3,9 millioner uskyldige ukrainere opp med å miste livet i «Europas brødkurv» som følge av katastrofale politiske beslutninger begått av det sovjetiske kommunistpartiet under Josef Stalins ledelse.

Litteraturliste

1. «Ukraina,» Hentet 05.05.21 fra <https://www.fn.no/Land/ukraina>.
2. Bærug, Jan R. «Holodomor.» *Store norske leksikon*, 10. mars 2021. <https://snl.no/Holodomor>.
3. Vallin, Jacques, France Mesle, Serguei Adamets og Serhiy Pyrozhkov. "The Great Famine: Population Losses in Ukraine." *Demography and social economy* 2, 12 (2009): 3-11, <https://doi.org/10.15407/dse2009.02.003>.
4. Snyder, Timothy. *Dødsmerkene – Europa mellom Hitler og Stalin*. Oversatt av Rune. R. Moen. Trondheim: Gyldendal, 2019.
5. Pianciola, Niccolo. "The Collectivization Famine in Kazakhstan, 1931–1933." *Harvard Ukrainian Studies* 25, no. 3/4 (2001): 237-251. <https://www.jstor.org/stable/41036834>.
6. «Commemoration of the seventy-fifth anniversary of the Great Famine of 1932-1933 in Ukraine (Holodomor).» Hentet 11.02.21 fra <https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/62/235>.
7. Rudnytskyi, Omelian. P., Nataliia Levchuk, Oleh Wolowyna og Pavlo Shevchuk. «Demography of a man-made human catastrophe: The case of massive famine in Ukraine 1932–1939.» *Canadian Studies in Population* 42, no. 1-2 (2015): 53-80, <https://doi.org/10.15407/dse2015.02.011>.
8. Beard, Stephen. «Ukraine: “The breadbasket of Europe”.» Hentet 22.02.2021 fra <https://www.marketplace.org/2014/03/05/ukraine-breadbasket-europe/>.
9. Applebaum, Anne. *Rød Sult*. Oversatt av Rune. R. Moen. Oslo: Cappelen Damm, 2018.
10. Naumenko, Natalya. "The Political Economy of Famine: The Ukrainian Famine of 1939." *The Journal of Economic History* 81, no. 1 (2021): 156–97. doi:10.1017/S0022050720000625.
11. Ibid., 4.
12. Kotkin, Stephen. *Stalin: Waiting for Hitler 1929-1941*. USA: Penguin Random House UK, 2017.
13. Zasenka, Oleksa E., Lubomyr A. Hajda, Ivan Alekseyevich Yerofeyev, Stepan Andriyovich Kryzhanivsky, Andriy Makuch, Ihor Stebelsky. «Ukraine.» *Encyclopedia Britannica*, 10. mars 2021, <https://www.britannica.com/place/Ukraine>.
14. Balsvik, Randi R. *Det 20-århundrets historie – et globalt perspektiv*, Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag, 2019.
15. Ibid., 15.
16. Ibid., 9.
17. Lesa Melnyczuk, *Silent Memories, Traumatic Lives: Ukrainian Migrant Refugees in Western Australia*. Perth: Western Australian Museum, 2012. ProQuest Ebook Central.
18. Egge, Åsmund. «Kollektivbruk.» *Store norske leksikon*, 110. april 2020. <https://snl.no/kollektivbruk>.
19. Ibid., 9.

20. Zhukova, Oksana. ““Forward to the bright future of socialism!”: the role of images and symbols in promoting collectivization in Soviet Ukraine.” *SHS Web of Conferences* 63, no. 10003 (2019): 1-12, <https://doi.org/10.1051/shsconf/20196310003>
21. Ibid., 12.
22. Conquest, Robert. *The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror-famine*. New York: Oxford University Press, 1986.
23. Ibid., 9.
24. Ibid., 4.
25. Stalin, Joseph V. “Dizzy with Success.”
<https://www.uio.no/studier/emner/hf/ilos/RUS2502/v06/Joseph%20Stalin2.pdf>.
26. Ibid., 9.
27. Ibid., 12.
28. Noack, Christian, Lindsay Janssen og Vincent Comerford. *Holodomor and Gorta Mór: Histories, Memories and Representations of Famine in Ukraine and Ireland*. London: Anthem Press, 2012.
29. Ibid., 9.
30. Ibid., 10.
31. Ibid., 10.
32. Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. "Kulak." *Encyclopedia Britannica*, 22. februar 2016.
<https://www.britannica.com/topic/kulak>.
33. Welch, David. *Modern European History 1871-2000: A Documentary Reader*. London: Routledge, 1999.
https://books.google.no/books?id=5uKGAgAAQBAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
34. Hunter, Holland. "The Overambitious First Soviet Five-Year Plan." *Slavic Review* 32, no. 2 (1973): 237-257, <https://doi.org/10.2307/2495959>.
35. Ibid., 34.
36. Ibid., 4.
37. Ibid., 9.
38. Sholokhov, Mikhail. *Virgin Soil Upturn*. London: Putnam Covent Garden London, 1932.
<https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.207984/page/n37/mode/2up>.
39. Solzhenitsyn, Aleksandr. *The Gulag Archipelago*. London: Penguin Random House UK, 1985.
40. Ibid., 12.
41. Cheng, Yiwei. “An Analysis of the Main Causes of the Holodomor.” *Constellations* 2, no. 2 (2012): 207-214, <https://doi.org/10.29173/cons17208>.
42. Ibid., 4.

43. Ibid., 9.
44. Ibid., 9.
45. Papakin, Heorhii. «“Blacklists” as a Tool of the Soviet Genocide in Ukraine.» *Holodomor Studies* 1, 1 (2009): 55-77, http://history.org.ua/LiberUA/HolSt1_2009/HolSt1_2009.pdf.
46. Ibid., 9.
47. Ibid., 45.
48. Ibid., 10.
49. Ibid., 4.
50. Ibid., 9.
51. Ibid., 4.
52. Michael Ellman, «Stalin and the Soviet Famine of 1932 – 33 Revisited.» *Europe-Asia Studies* 59, no. 4 (2007): 663-693, <https://doi.org/10.1080/09668130701291899>.
53. Ibid., 4.
54. Ibid., 9.
55. Kotkin, Stephen. «Studying Stalin.» Intervju av Richard Aldous, *The American Interest*, 7. november, 2017. Lyd: 15:00. <https://www.the-american-interest.com/podcast/episode-184-stephen-kotkin-stalin/>.
56. Ibid., 4.
57. Kul'chyts'kyi, Stanislav. «The Holodomor of 1932–33: How and Why?.» *East/West: Journal of Ukrainian Studies* 2, no. 1 (2015): 93-116, <https://doi.org/10.21226/T23K51>.
58. Bardi, Ugo. «Gleaning: an Ancient Custom that May Return in the Future.» Hentet 28.09.21 fra <https://www.resilience.org/stories/2015-07-24/gleaning-an-ancient-custom-that-may-return-in-the-future/>.
59. «Tredje Mosebok.» Hentet 28.09.2021 fra <https://bibel.no/Nettbibelen?query=6eJN05r2as5VgYo6Ycxal27rDOynhzYI8H/6uYcVp6ObGGgNk3zNliXQvK4znaSD>.
60. Ibid., 57.
61. Ibid., 9.
62. Ibid., 28.
63. Ibid., 52.
64. Ibid., 12.
65. Davies, Robert W., Mark Tauger og Stephen Wheatcroft. «Stalin, Grain Stocks and the Famine of 1932-1939.» *Slavic Review* 54, 3 (1996): 642-657, <https://doi.org/10.2307/2501740>.
66. Woodruff, David. “Commerce and demolition in Tsarist and Soviet Russia: Lessons for theories of trade politics and the philosophy of social science”, *Review of International Political Economy* 12, 2 (2005): 199-225, <https://doi.org/10.1080/096922905000105441>.

